

KÜLFÖLDI KRÓNIKA

A MEGTÉRT FORRADALMÁR

(*Jegyzetek Jean Cocteau költészetéről*)

A költő mindig a lényegeset akarja kimondani. De a kimondás kísérletének százféle módja van és vannak forradalmárok, akiket kísérletük kivezet a szavak birodalmából. Apollinaire a vers alakjával akarta utánozni azt, amiről verse szól: a Caligrammes tipográfiai furcsaságok gyűjteménye, van benne lant és szökökút, nyakkendő és galamb, távirópózna és karkötőóra. Jean Cocteau is kócos ferradalmárnak indult, a „tentative d'évasion“ nevében, de ez a kísérlet alig több, mint aminek az alcím mondja: „maladresse“. Ahhoz a bizonyos kimondandó leglényegesebbhez még nem visz közelebb, ha az oldalon szeszélyesen szétszórom a szavakat, ha a találó szót a szedőnek adott bogaras utasítással akarom pótolni. Az élményt szavakkal kell az olvasóban fölkeltenem és nem a tipográfia nyakatekert játékaival. Játéknak: túl ügyetlen és ha komolyan veszem: annál rosszabb.

Jean Cocteau első nagy költeményei, a Le Cap de Bonne-Espérance versei, egy irodalmi „fenegyerek“ mutatványai, egy szikrázóan szellemes és meglepően friss tehetség erőpróbája — üres súlyokkal. Az izmok játéka már tökéletes, de maga a mutatvány meddő és mindazt, amit itt az önmagától, az öncélú láztól és céltalan forradalomtól megittasult költő élénk tár, háborúról, repülőgépekről, hangárokról, sokkal méltóbban, tökéletesebben és megdöbbentőbben mondja el egy eszközeiben klasszikus Saint-Exupéry prózája. Ez a gyűjtemény a tévedések korszakának dokumentuma.

* * *

A következő állomás: Discours du grand Sommeil. A sorok kezdenek rendet tartani és az olvasó szeme már nem fárad el, míg az oldal tetején táncoló jelzőhöz megtalálja az oldal alján szerénykedő jelzett szót. S a játék is fegyelmeződik. A szójáték nem pusztá csattanó: megtelik az örök emberi fájdalommal. A kezdet programja: a „tentative d'évasion“ itt kezd beteljesülni. Rövid, valóban félálomban odavetett strófák, első olvasásra groteszk ötletek: de a tétováság az ember örök tétovásága és a fintor az ember örök tétovag mosolya a nagy ismeretlen előtt. Vallomások az állandó szerelemhez: a költészethez; szép sorok arról a néma kínai falról, amely menthetlenül elválaszt napjainktól, a liftről, mely úgy viszi magasba a költőt, mint egy varázslat hősét és megint a költészetről, amellyel egyedül marad a költő, mint egy szerelemmel, mely jobb a szomorú szerelemnél, mikor már semmi mást nem

tehetünk, mint hogy szeretünk, és semmi mást nem tehetünk, mint hogy már nem is szeretünk. És sorok a vízre és homokra építő bölcsekről, a bibliai Mártáról és Máriáról, már egy-egy klasszikus zengésű alexandrinussal a szabad strófák hanyag áradásában... Ha vannak Európában igazi „kínai versek“, ennek a félálom-költészetnek legszebb darabjai azok. És ha vannak modern, igazi ditirambusok, a Désepoir du Nord vagy az Adieu aux fusiliers marins azok.

* * *

És jön a Poésies 1920-ban, a Vocabulaire 1922-ben, a Plain-Chant egy évvel később és az Opéra még később. Ezek a kötetek: az igazi Cocteau; fintorok és ellágyulások, játékok és ódák, — olyan az egész, mint egy kaleidoszkop, amelyben a világ ábrái táncolnak. De a világ, amelynek töredékei, páratlanul színes és gazdag: földön széttörött Paradicsom. Mögötte az a tragikusan derüs, figurázva halálos itáliai antikvítás villog, amelynek semmi köze nincs a római Imperium fegyelméhez, a hanyatló birodalom élveteg elefantizmusához: ha csillog fény a légiók jelvényein, a csillogásért csillog és nem a jelvényekért. Cocteau kedves Itáliája az, amelyről a Nápolyi emlék-ben ír: száradó fehérneműk, pisztolycsattanások, matrózok, kocsik, antik romok és: „Je n'ai jamais rien vu de plus fou sur la terre“. Egy kicsit esztétika is ez (hány költői szemléletnek volt már próbaköve az olasz táj!): az életben nem a nagy dolgok a lényegesek és aki az élet egészét akarja megragadni, ragadja meg az élet apróságainak szívárványos zavarát, tarka zsivaját. Mint ahogy esztétika bájos csibész-fintorával egyik legremekebb kis verse is. A költő harminc éves:

*Ime most itt vagyok életem közepében.
Szép házam tetején ülve lovagolok,
végiglátok a két oldalon a vidéken:
ugyanegy táj, de rajt mások az évszakok.*

*Emitt piros a föld s szarvas szőlőkarókkal,
mint ifjú őzgida, friss vásznak lengenek,
köszöntik a napot vig jelek, kacagó dal.
Amott a tél borong s mi vár: a tisztelet.*

*Ó Vénusz, akarom: „szeretlek“ — néha mondd még.
Hogyha nem zengeném a te neved dalt
s a házamat nem a verseim tartanák,
az úr szédítne s a tetőről lepotyognék.¹*

* * *

A csiny bájosabb, ha spontán és csak akkor lep meg, ha nem

¹ Az idézetek Rónay György fordításai.

játszák túl. Cocteau csínyei egyszerre felejthetetlenek lesznek, ha nem jelzi őket előre a tipográfia. A forradalmár megszelídül: Cocteau szabályos verseket ír. Megmarad igazi párizsinak, igazi „gamin“-nak, de ez a kölyök a maga mesterségében nagy költő, ebben a fajtában talán legnagyobb a franciák között. És olyan igazán francia, mint kortársai közül kevesen. Mint maga mondja magáról: Jánusz-arcú költő; minden igazi csíny Jánusz-arcú, legalább annyira komoly, mint amennyire játék. Cocteau csínyei: az élet halálosan komoly költői játékaival s a fintor nem azért fintor, mert aki vája, csak fintorogni tud. A „France gentille et verdoyante“ költője ő, és legalább annyira öntudatosan az, mint a „raison“ nagyképi hagyományosai. Hogy a kacaj mögött mi van, mindenél szebben zengi el a gregorián dallamok tiszta nemességét idéző „Plain-chant“ és legújabb nagy verse, a most megjelent, 1938 szeptemberében írott L'Incendie. De elmondja egy szép verse is, melynél kevés egyszerűbb s egyszerűségében meghatóbb, gyermekibb s ugyanakkor férfiasabb költői vallomása van a modern francia költészetnek:

*Nemes és zöldelő hazám, ki
termed a jó bort és a nőt,
kinél nem lehet bűvölőbb
csodát Európában találni,*

*mindenki megvet és nevet,
ha a magam módján dalollak,
de eljön majd egyszer a korszak,
hogy meghallják az éneket.*

*Aki meg akar marni engem
s arcomra dühhel sandított,
hirtelen majd megérti, hogy
a rend szolgája volt a versem.*

*A barátom lesz könnyedén
és szól: mi más bűnei voltak?
rímeiből osztogatott csak
a sorok végén s közepén.*

*Föl hát! Ronsard legyen a péld-
mert hagyózt is, a szívét [dám,
a rózsza átszúrta elébb,
s ezért folyik vérrel a téntám.*

*Az embert nem illeti meg
a fülemüle dalolása
s jobban meggyőzi hamujába
hulltan egy urnában szíved.*

Cocteau egyik szép epigrammájában azt írja: fába írni jobb, mint márványra: „A fa többet ér, mint a márvány, — mert egyre növeszti nevét“. Versei, későbbi, nyugodtabb, önmagukra lelt versei igazolják a „maga módját“ s aki olvassa őket, igazolja epigrammáját is: szívében, emlékezetében egyre nő ennek a kedves, csintalan, fölényes és nagy költőnek a neve.

Rónay György